

Andrej A. LUKŠIČ*

POLITIČNA ZNANOST PRED NOVIMI IZZIVI: REKONCEPTUALIZACIJA KOT ODGOVOR NA OKOLJSKA POŠKODOVANJA?*

Povzetek. V članku avtor obravnava vdor okoljske tematike v javno in politično sfero in kako se z njo sooča državna oblast v liberalnodemokratskem sistemu; ta zaradi specifične konstrukcije, ki je ustavno zavarovana, ne sme in ne more neposredno intervenirati v materialno produkcijo, ki je sicer pripoznana kot glavni vir okoljskih poškodovanj. Politična znanost, kolikor je zavezana miselni tradiciji, ki se je vzpostavila s Hobbovim Leviathanom in Machiavellijevim Vladarjem in jo danes pripoznamo kot mainstream v politični znanosti, ima zaradi fokusiranja samo na razmerje med vladarjem in politično oblastjo vgrajeno konceptualno slepo pego in se z vprašanjem okolja ne more spopasti drugače, kot da ga dojema le kot periferen politični problem. Avtor zato zagovarja tezo, da je treba politično znanost rekonceptualizirati in v ospredje postaviti razmerje med javno oblastjo in materialno produkcijo, če hoče politična znanost ostati na ravni zahteve zgodovinskega trenutka in prispevati k misli za potrebno transformacijo.

Ključni pojmi: državna oblast, liberalnodemokratski sistem oblasti, okoljska tematika, rekonceptualizacija, politična znanost

Uvod

Akadska politična znanost na Zahodu običajno postavlja na začetek svojega obstoja dve deli, in sicer gre za Hobbovega Leviathana in Machiavellijevega Vladarja. Nemški politolog Franc Neumann (1992) je k temu pripomnil, da je Machiavelli s svojim delom Vladar prestavil pozornost z obravnavanja razmerja med materialno produkcijo (produkcija bogastva) in državno oblastjo na razmerje med vladarjem in državno oblastjo in s tem prispeval, da se je odtlej glavni del politične misli ukvarjal predvsem z

* Dr. Andrej A. Lukšič, izredni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.59.posebnaštevilka1.281-293

razmerjem med političnimi akterji in javno oblastjo in sistemom, v katerem so ti delovali. Ta preusmeritev je po Neumannu povzročila, da je postala politična znanost, ko se je na ravni predmeta preučevanja odpovedala premišljanju razmerja med državno oblastjo in materialno produkcijo, ideološka oz. apologetska, saj je materialno produkcijo prepustila svobodi lastnikov delovne sile in kapitala ter se z nemišljenjem postavila v vlogo tistega, ki v misli ohranja svobodo v materialni produkciji, v realnosti nesimetrično razmerje moči med lastniki kapitala in delovne sile, v družbi razredno delitev, razlage političnih fenomenov pa išče predvsem v psiholoških značilnostih političnih akterjev.

Postavitev teh dveh del na sam začetek zgodovine sodobne politične znanosti zato na nek poseben način osvetljuje samo poslanstvo politične znanosti in njen dosedanji razvoj. Na tem horizontu si zato politična znanost ni mogla nikoli postaviti vprašanj, kot so: zakaj je moderna država tako institucionalno dizajnirana kot je; kakšno funkcijo ima tako dizajnirana institucionalna mreža javne oblasti v odnosu do materialne produkcije; kaj sme in česa ne sme početi državna oblast, kaj zmore in česa ne ter kaj mora in česa ne; s čim in na kakšen način so ji postavljene zamejitve ipd. Seveda pa so v tem horizontu v ospredju druga vprašanja, kot so: kako posamezne značilnosti, strategije, ravnanje ipd. posameznega akterja vplivajo na ravnanje drugega akterja in kdo je imel največ moči, da je odločilno vplival na končni izid oblikovanja posameznih *polisi*, zakonske ureditve ipd.; kakšne javne oblastne institucije so se vzpostavile pri enem in kakšne pri drugem narodu, ki jih je potem moč primerjati; kakšna je politična moč kake institucije v razmerju do kake druge institucije (izvršne, zakonodajne, sodne); kakšna sta moč in vpliv neke nacionalne državno-oblastne mreže na mednarodne institucije in njihove odločitve in obratno; kakšna je pravna zamejenost državne oblasti na nacionalni in mednarodni ravni in ali prostore pravne svobode dodobra uporablja in ustrezno upošteva pri kreiranju odločitev in zagovarjanju nacionalnih interesov ipd.

Tu smo navedli le nekaj vprašanj, na katere sodobna politična znanost išče odgovore in na ta način vzpostavlja svoj predmet proučevanja; seveda bi jih lahko navedli še več, vendar pa ni naš namen, da bi naredili »zemljevid« vseh vprašanj, pač pa da bi opozorili, da so ta vprašanja, ki si jih politična znanost zastavlja, zamejena s samim razmerjem, s katerim naj se politična znanost ukvarja in s katerim naj se ne; torej, da bi opozorili na njeno konceptualno slepo pego.

Rekonceptualizacija politične znanosti

Sodobna politična znanost sicer svoj izvor postavlja na začetek kapitalizma, ko se je nov način produkcije začel vzpostavljati in naglo razvijati

predvsem v nacionalnih okvirih¹. Za svoj razmah je ta produkcija potrebovala ustrezno institucionalno podporo državne oblasti, s katero naj bi se vzpostavljale ustrežnejše politične in gospodarske razmere za ta razmah (Smith, 2010), saj jih glavni akterji materialne produkcije zaradi strukturnih in sistemskih zamejitev sami niso mogli ali smeli vzpostavljati. Državna institucionalna ureditev je bila na ta način funkcijsko vezana na razvijajoče se potrebe materialne produkcije (npr. potreba po razvoju znanosti in tehnologije se institucionalizira v ministrstvih za znanost in tehnologijo, potreba po kvalificirani delovni sili se institucionalizira v ministrstvih za izobraževanje ipd.).

Vendar pa mainstreamovska politična znanost tega v praksi delujočega razmerja med državno oblastjo, ki se je skozi čas vedno znova institucionalno dopolnjevala, in razvijajočo se materialno produkcijo, ki je bila vse bolj oprta na znanost in tehnološki razvoj ter na kvalificirano delovno silo, ni dejansko nikoli zares preučevala.

Da pa bi si sploh lahko ustrezno postavili teoretski okvir za premišljanje okoljskih tematik – ki nimajo več samo lokalnih razsežnosti (npr. onesnaževanje potoka ali reke ali onesnaženost prsti s kemikalijami, nesporezumi med skupnostmi (državami) zaradi pitne vode), pač pa so iz lokalnih in regionalnih prerasli v globalne (npr. podnebne spremembe ali onesnaženost morja z mikroplastiko ipd.) –, je ključno opustiti razmerje med vladarjem in državno oblastjo, ki ga mora nadomestiti razmerje med državno oblastjo in materialno produkcijo, saj je materialna produkcija poleg konsumpcije glavni generator okoljskega poškodovanja na vseh ravneh in s tem vse večje ne le družbene in razredne, pač pa tudi okoljske in ekološke nepravilnosti (Low, 2021).

Tu so v ospredju naslednja vprašanja: ali je mogoče s premišljanjem razmerja med javno oblastjo in materialno produkcijo dojeti vso širino, potrebno za dizajniranje drugačnih scenarijev, ki bodo alternativa obstoječemu scenariju, ker ta kljub kolektivnim naporom različnih akterjev na različnih ravneh na različnih okoljskih področjih generira takšne naravne pogoje bivanja, v katerih obstoječim formam življenja ne bo več dano živeti in preživeti; ali je mogoče vključiti, v kolikšni meri ter pod kakšnimi pogoji obstoječo institucionalno omrežje javne oblasti na nacionalni ravni v sodelovanju z mednarodnimi institucijami in institucijami na globalni ravni v transformacijo delujoče materialne produkcije na način, da bi se ustavila spirala onesnaževanja in uničevanje naravnih pogojev bivanja; ali bodo morale biti poleg javnih *polisi* tudi institucije same (na različnih ravneh) transformirane (*politici*), da bi bile kos okoljskim nalogam, ki jih nalaga zgodovinski trenutek

¹ Za razumevanje začetkov kapitalističnega načina produkcije in njenega samoutemeljevanja je neprecenljivega pomena Lockova razprava o vladi, Dve razpravi o vladi in predvsem njegov koncept lastnine. O tem konceptu je obsežno študijo objavil I. Lukšič (2016), kjer razgrinja povezavo med konceptom lastnine in oblastjo v razmerah kapitalizma.

živeči generaciji; če je odgovor pritrdilen: kdaj in kdo (naj) bo gonilo ter kako naj poteka tako kompleksna transformacija (politi); ali naj se pri tej transformaciji zavzemamo za to, da bo v teh institucijah in mrežah možno sprejemati konkretne odločitve na osnovi sprejetih *polisi*, ki bodo v zadnji instanci okoljsko uokvirjene (konservativno), in ne kot do sedaj, ko so bili dominantni imaginariji, vizije in *polisi* uokvirjeni s splošnimi kapitalskimi interesi (liberalnimi, neoliberalnimi).

Ta premik k razmerju državna oblast-materialna produkcija je pomemben za nadaljnji teoretični, konceptualni in empirični razvoj politične znanosti same. Rečeno z drugimi besedami: politično znanost je treba rekonceptualizirati v njenih temeljih, če hočemo, da bo opravila poslanstvo, ki ji ga nalaga zgodovinski trenutek.

Funkcionalno razmerje med državo in kapitalistično materialno produkcijo

Za razumevanje okoljske problematike se zdi, da je teorija o državi, ki govori o instrumentalnem razmerju med vladajočim razredom in državo, pri čemer vladajoči razred uporablja državo, da bi uveljavljal svoje razredne interese, prekratka (Lenin, 2017) in neprimerna, saj ne more pojasniti, zakaj država kljub temu sprejema določene okoljske ukrepe, ki omejujejo popolno svobodo investitorjev. Zato se zdi primernejša tista teorija države, ki državo razume kot institucionalno formo javne oblasti, ki mora znotraj strukturnih omejitev opravljati določene funkcije s svojimi *polisi*, da se lahko materialna produkcija kljub cikličnim izpadom vedno znova vzpostavlja in nadaljuje, ne daje pa »prednosti določenim posebnim interesom in nikakor ne sklepa zveze s posebnimi razredi« (Offe, 1985: 59). To pa ne pomeni, da je s tem spregledana njena razrednost; dojemanje razrednosti je preneseno z neposredne navezanosti na vladajoči razred na to, da država »ščiti in sankcionira institucije in družbena razmerja, ki so spet institucionalna možnost za razredno vladavino kapitala« (ibid.).

Vsakokratna javna oblast, ki deluje znotraj institucionalne mreže (po načelih pravne in demokratične države), je zavezana, da ščiti in sankcionira te institucije, pa tudi da ščiti in sankcionira družbena razmerja (ustavno opredeljene kategorije); prav to ščitenje in sankcioniranje obstoječega institucionalnega dizajna in vzpostavljenih družbenih razmerij pa omogočajo, da se družba ohranja na način, da kapital ohranja odločujočo vlogo v tej družbi. V kolikor pa se država institucionalno dopolnjuje, se dopolnjuje na način, da ščiti in sankcionira obstoječa družbena razmerja in omogoča politične pogoje za rast materialne produkcije.

Tukaj je jasno razvidno, da država s svojimi *polisi* ne brani kakih posebnih interesov določenega razreda, pač pa brani »skupne interese vseh

članov kapitalistične razredne družbe«. Skupni interes vseh članov kapitalistične razredne družbe je po eni strani vezan na materialno produkcijo, po drugi pa na ohranjanje naravnih pogojev bivanja.

Skupni interes, vezan na materialno produkcijo

Skupni interes, vezan na materialno produkcijo, je v sebi razredno razcepljen in kot tak protisloven; namreč interes lastnikov delovne sile je to, da na trgu delovne sile prodajo svojo delovno zmožnost (eksistenčni motiv), interes lastnikov kapitala pa, da lahko vložijo kapital na način, da dobijo sčasoma nazaj več, kot so vložili (profitni motiv); skupni interes obeh je torej ta, da se vzpostavijo razmere, v katerih se bo kapital lahko maksimalno investiral v materialno produkcijo in storitve, s čimer bo dosežena polna zaposlenost; vsaka družbena skupina tako zadovolji svoj razredni interes; maksimalna stopnja srečanja lastnikov kapitala in delovne sile je pogoj za družbeni razcvet in blaginjo, kar je skupni cilj kapitalistične razredne družbe. Na tej ideji polne zaposlenosti je zraslo blagostanje po drugi svetovni vojni, ki ga prepoznavamo kot koncept socialne države ali koncept države blaginje.

Država v to razmerje med lastniki kapitala in delovne sile strukturno ne sme neposredno posegati, ker je to polje »svobode«; »lastnina (bodisi lastnina delovne sile bodisi lastnina kapitala), ki deluje produktivno, je 'privatna', to pomeni, da je izvzeta iz politično sprejetih odločitev o njeni uporabi« (ibid.). Kljub temu da država ne sme organizirati materialne produkcije, saj je ta prepuščena svobodni privatni iniciativi obeh tipov lastnikov, pa mora država – ker je (finančno) odvisna od procesa akumulacije, saj preko davčnega sistema na akumulaciji participira in polni proračun, namenjen financiranju njenih *polisi* – vzpostavljati politične razmere, ki so ugodne za privatni akumulacijski proces.

Da bi lahko tisti, ki imajo v rokah državno oblast, še naprej izvajali državno moč, s katero bodo »ščitili in sankcionirali institucije in družbena razmerja, ki so spet institucionalna možnost za razredno vladavino kapitala« (kar je njihov največji in najsplošnejši interes), morajo »ubogati imperativ vzpostavljanja in zagotavljanja »ugodnega gospodarskega razvoja« kot najvišjo zapoved« (ibid.). To pa pomeni, da je vsakokratna javna oblast tista, ki se mora zatekati k vzpostavljanju povezav med državnim aparatom in določenimi razredi ali sloji in k privilegiranju dostopanja do državnih središč odločanja za določene člane kapitalističnega razreda, torej se mora ona povezovati s tistimi, ki imajo dejansko strukturno moč odločanja glede širjenja materialne produkcije in nadaljnega razvoja družbe, in ne obratno, namreč da bi kapitalistični razred kot nosilec akumulacijskega procesa (vladajoči razred v kapitalistični družbi) instrumentaliziral državno oblast oz. vsakokratno javno oblast. To seveda pomeni, da vzpostavljene povezave

med javno oblastjo in kapitalističnim razredom in privilegirani dostopi niso vzrok, temveč »institucionalni odsev strukturne odvisnosti državne dejavnosti od funkcioniranja akumulacije« (ibid.); povedano drugače, država je zaradi ustavno-sistemske kompozicije primorana »instrumentalizirati« kapital in ne obratno, namreč da bi kapital instrumentaliziral državo za uveljavljanje svojih razrednih interesov.

Tako dojeta strukturno vzpostavljena razmerja med državno oblastjo in kapitalističnim razredom kot nosilcem akumulacijskega procesa pa določajo specifičen pogled na okoljsko problematiko, kot nam je sicer posredovana skozi različne okoljske diskurze. V tem razumevanju ima država oz. javna oblast veliko več maneverskega prostora pri vzpostavljanju omejujočih pogojev za tiste, ki so nosilci akumulacijskega procesa, kot ga dopušča instrumentalistično razumevanje tega razmerje.

Skupni interesi, vezani na ohranjanje naravnih pogojev bivanja

Nesporna ugotovitev političnih ekologov je, da sta kapitalistična (in socialistična) materialna produkcija in nanjo vezana konzumpcija tisto, kar je najbolj obremenjevalo naravo in okolje v zadnjih dvesto letih; s tem so se konstantno in z različno intenzivnostjo spreminjali naravni in družbene pogoji bivanja skupaj z večanjem rizikov (Beck, 2001). Poškodovanje teh nujnih pogojev za življenje v kapitalistični razredni družbi ne poslabšajo ali celo onemogočajo bivanje samo enemu razredu, sloju ali skupini, niti ne samo človeški vrsti in niti ne le nečloveškim živalim, temveč vsem živečim bitjem na tem planetu, četudi so riziki in poškodovanja okolja zaradi političnih in gospodarskih odločitev nepravilno porazdeljena med ljudmi in med različnimi vrstami živečih bitij (Low, 2021). Glede na to je zato nedvomno mogoče reči, da je v interesu vseh človeških bitij, tudi tistih, ki se še niso rodila, ohraniti takšne nujne naravne pogoje bivanja, ki bodo omogočili nadaljnji obstoj človeške vrste in tudi drugih obstoječih oblik življenja.

Skupnega interesa potemtakem tu ne gre vezati samo na človeško skupnost, ki je sicer v sebi razredno razklana in v tem trenutku zavezana določenemu načinu materialne produkcije, pač pa na vsa živeča bitja in tudi tista, ki še niso rojena in bodo pa od sedaj živečih bitij podedovala naravne pogoje; skupni interes je tako vezan na možnost eksistence za vsa živeča in še neživeča bitja, ki pa je in bo predvsem odvisna od materialne produkcije v razredni kapitalistični družbi in od učinkovitosti njenega političnega reguliranja (ne samo državne oblasti) oziroma njene transformacije. Tu seveda puščamo ob strani naravo samo in njeno moč, ki prav tako lahko spreminja pogoje življenja, ki smo jih, jih in jih bomo živa bitja dojemali ne samo kot toplo naročje »matere zemlje« (Žižek, 2015), pač pa tudi kot katastrofične, uničujoče, smrtonosne (potresi, padci meteoritov, izbruhi vulkanov ipd.).

Vloga državne oblasti in znanosti v materialni produkciji ter pri onesnaževanju okolja

Produkcija vedenja je za kapitalistično materialno produkcijo in konsumpcijo izjemnega pomena; pravzaprav si je nemogoče predstavljati napredek v produkciji in konsumpciji brez tehnološkega razvoja, oprtega na znanstvena odkritja. In tu se ne gre omejiti samo na naravoslovne in tehnične znanosti, ki sicer prednjačijo s produkcijo znanja in tehnologij, za katero je kapital še posebno zainteresiran zaradi pridobivanja konkurenčne prednosti in/ali zaradi reševanja antagonizmov v materialni produkciji (to je pripravljen celo znatno neposredno financirati, še raje pa sofinancirati ob čim večji podpori iz javnih raziskovalnih skladov). Tudi ekonomske in pravne znanosti ter humanistične in družboslovne vede imajo pomembno vlogo, saj s svojim vedenjem in znanjem ter kreativnostjo na konceptualni, empirično-informacijski ali kaki drugi ravni prispevajo k učinkovitosti v materialni produkciji ali pri izvajanju storitev.

Produkcija znanja in vedenja pa ni namenjena le materialni produkciji in opravljanju različnih storitev, torej ni vezana samo na kapitalski interes, pač pa je za različna znanja in vedenja zainteresirana tudi država oz. vsakokratna aktualna javna oblast, ki naroča raziskave in analize pri različnih znanostih in vedah ter strokah z namenom, da bi si pridobila ustrezne znanstvene in/ali strokovne podlage za oblikovanje svojih *polisi*, če se hoče izogniti temu, da bi na kreiranje posameznih *polisi* in različnih normativnih aktih odločujoče vplivali le strukturno najmočnejši interesi. Seveda lahko aktualna javna oblast »naroča« ustrezne ekspertize, od katerih pričakuje, da bodo dajale prednost določenim pragmatičnim kapitalskim interesom, in si tako preskrbi strokovno podlago za politično odločitev, vendar je to druga zgodba, ki odpira sicer pomembno vprašanje razmerja med stroko, politiko in javnostjo ter legitimnostjo političnih odločitev.

Prav ta inherentna vključenost različnih tipov produkcij znanja in vedenja v kapitalistično produkcijo na eni strani in na drugi strani v državno oblikovanje *polisi* je pripeljala do splošne krize zaupanja javnosti, okoljskih nevladnih organizacij, še posebno pa samoraslih gibanj, ki so se in se zavzemajo za ohranjanje naravnega nujnega pogoja v neposrednem življenjskem okolju, do znanosti in vedenja. V njihovih opažanjih je (bila) prav država oz. institucionalna forma javne oblasti s svojimi *polisi* in normativnimi akti, utemeljenimi na različnih znanjih in vedenjih, tista, ki je omogočila in dovoljevala, da je neka konkretizacija materialne produkcije – prav tako oprta na vedenja in znanja različnih znanstvenih disciplin – poškodovala naravne pogoje bivanja (oz. onesnažila vode, zemljo, zrak), torej njihov življenjski prostor.

Seveda so tam živeče skupnosti imele prej praviloma kaj malo možnosti sodelovati in soodločati o tem, kaj se bo dogajalo v njihovem življenjskem

okolju, vendar pa so bile potem edine eksistenčno prizadete, saj so morale neposredno nositi breme poškodb in rizika, ki so nastale zaradi »nežele-nih« okoljskih učinkov materialne produkcije. Te okoljske poškodbe so bile lahko sprva vezane le na lokalne, nacionalne, regijske ravni kasneje pa tudi na globalno raven, odvisno pač od narave, intenzivnosti ter kumulativnosti poškodovanja.

Državna oblast in omejitve pri uveljavljanju skupnega interesa

Za začetek premisleka si najprej postavimo naslednja vprašanja: kakšno vlogo lahko ima kapitalistična država pri uveljavljanju skupnega interesa, vezanega na ohranjanje naravnih pogojev bivanja; koliko je državna oblast (povezana v različna nadnacionalna institucionalna mrežja) strukturno zavezana in omejena pri oblikovanju in izvajanju svojih *polisi*, s katerimi bi intervenirala v razmerje med eksistenčnimi pogoji bivanja in materialno produkcijo; kaj lahko pri tem naredijo različne znanosti in kaj lahko naredi politična znanost, če sploh kaj, če se tudi sama ne rekonceptualizira?

Tu bomo le shematično pokazali na nekatere pomembnejše poteze javne oblasti, ki naj ponazorijo evolutivni proces uveljavljanja skupnega interesa v zadnjih petdesetih letih, da bi še iz tega zornega kota pokazali na potrebo po rekonceptualizaciji predmeta politične znanosti, ki je dandanes še vedno zelo ujeta v tradicionalno razumevanje politike in političnega.

Odgovor zahodnih razvitih držav na okoljsko tematiko se je lahko odvijal le znotraj »ščitenja in sankcioniranja institucij in družbenih razmerij, ki so bili spet institucionalna možnost za razredno vladavino kapitala« (Offe, 1985: 58). Pri tem pa demokratični sistem, kot ga je razvijal zahodni kapitalistični svet zadnjih sto petdeset let, ni bil pripoznan kot edini možni institucionalni odgovor na okoljsko problematiko; ponujale so se tudi avtoritarne systemske rešitve (Dobson, 2007; Low, 2021), ki bi bile »učinkovitejše« pri nujnem in hitrem reševanju akutnih okoljskih problemov. Ker želimo v nadaljevanju okrepiti vlogo politične znanosti na področju demokratičnega reševanja okoljskih problemov, bomo avtoritarno linijo razmišljanja pustili ob strani in nadaljevali s parlamentarno demokratičnim sistemom vladanja in opozorilom na dvojno določitev politične moči v kapitalistični državi, ki je ključnega pomena za razumevanje možnosti in omejenosti reševanja okoljske problematike, potem ko vstopi v polje državne oblasti.

Liberalnodemokratična ureditev in omejitve državne oblasti

V liberalnodemokratičnih ureditvah lahko politična skupina ali stranka pride na oblast le tako, da na splošnih volitvah dobi ustrezno večinsko podporo volivcev. Na ta način se zdi, da ima v sferi državne politike izključen

pomen le razmerje med politično elito in volivci, torej da so pri izvajanju javne oblasti pomembni le mehanizmi demokratično-reprezentativnega oblikovanja volje, s katerimi se uravnavajo tudi družbeni in politični konflikti. To pa rezultira v pričakovanjih volivcev, da bodo tisto, kar so stranke in politični voditelji obljubljali pred volitvami, tudi izpolnjevali skozi *polisi* in druge oblike delovanja, ko bodo prišli na pozicije državne oblasti.

Politična znanost na Zahodu si je takšno področje političnega prisvojila kot osrednji predmet svojega preučevanja in v ta namen razvila vrsto pristopov, teorij in konceptov, izvedla je tudi številne empirične in primerjalne raziskave, razvila poddiscipline itd. Ob vsem tem pa je še šolala in usposabljala strokovnjake, ki so z nasveti in študijami pomagali političnim akterjem tako v volilnih bitkah kot tudi potem, ko so zasedli pozicije politične moči, sočasno pa so z nastopanjem v javni sferi vseskozi pomagali oblikovati javno mnenje do določenega akterja in/ali (okoljske) tematike.

Vendar pa ima relativno avtonomno vzpostavljen politični podsistem prvenstveno to vlogo, pravi Offe, da »zagotavlja politično izločitev gospodarskega ozračja svobode in zasebnosti« (Offe, 1985: 61), ki je ustavno zavarovano; na ta način je državni oblasti preprečeno, da bi morda samovoljno posegla v to ozračje svobode, ne pa tudi, da bi se vzpostavila neprodušna stena med političnim in gospodarskim.

In prav v tem, menimo, tiči največji problem politične znanosti, ki za svoj predmet jemlje le strukturirano in sistemsko urejeno politično; namreč s tem, ko jemlje za svoj predmet samo to, si onemogoča, da bi uvidela, da so »materialni viri, ki sami šele dopuščajo izvajanje državne oblasti, v prvi vrsti odvisni od prihodka, ki izvira iz akumulacijskega procesa« (Offe, 1985: 60), torej nujno spregleda materialno osnovo državne oblasti na eni strani, na drugi pa to, da je »uporaba teh virov le toliko določena s preferencami volilne publike, kolikor se sklada s predpostavkami nadaljnje akumulacije« (Offe, 1985: 61).

Za politološko razumevanje vstopanja okoljske tematike v državno politiko je pomembno na eni strani tako to, da je državni oblasti ustavno preprečeno, da bi posegala v ozračje privatne in osebne svobode (ustavno-sistemska omejitev), kot to, da je uporaba materialnih virov dejansko določena s preferencami volilne publike le toliko, kolikor te ustrezajo predpostavkam nadaljnje akumulacije (strukturna omejitev). Oboje pomeni omejitev možnosti in okoljska tematika lahko nastopi le znotraj tega okvira; ko hoče državna oblast obravnavati okoljsko tematiko mora torej ta okvir upoštevati. Če bolj abstraktno rečemo z Offejem, »za kapitalistično državo je značilna dvojna določitev politične moči: po njeni institucionalni obliki jo določajo pravila demokratično-predstavniške oblike vladanja, po vsebini pa je determinirana s potekom in potrebami akumulacijskega procesa« (ibid.). Ta dvojna določitev, kot rečeno, zadeva državno oblast tudi, ko se loteva okoljske problematike.

Intervencija državne oblasti

V nadaljevanju se bomo izognili kronološkemu prikazu, omenili pa bi le nekaj pomembnih tipskih intervencij, ki jih državna oblast lahko uporabi za zmanjševanje okoljskega poškodovanja, in jih postavili v razmerje do civilne družbe, javnosti in stroke.

Najprej je treba ugotoviti, da so za artikuliranje okoljske problematike najbolj zaslužni tisti, ki so bili prve žrtve okoljskega poškodovanja in so se organizirali, da bi to škodo čim bolj omilili. Kot reakcija na te okoljske poškodbe in rizike so se v civilni družbi pojavljale lokalne iniciative, okoljska gibanja, okoljske nevladne organizacije, različna strokovna združenja, ki so bila prek predmeta proučevanja vezana na okoljske spremembe, zelene politične stranke in drugi bolj ali manj institucionalizirani odzivi v obliki protestov, demonstracij ipd. Če so bile te okoljske iniciative sprva zaprte v lokalne ali nacionalne okvire, pa se je sčasoma tovrstna okoljska aktivnost civilne družbe globalizirala.

Za prodor okoljske tematike v javno sfero so poleg neposredno prizadetih in okoljskih nevladnih organizacij zaslužni tudi znanstveniki. Na te okoljske poškodbe in rizike, ki so se »tiho«² kopičili desetletja, so se odzvale tiste znanosti (naravo- in družboslovne), ki so lahko najprej opazile, da se njihov predmet proučevanja spreminja zaradi antropogenih vplivov na naravo in okolje (npr. Tiha pomlad, 1962). Postopoma so se jim pridružile še druge znanstvene discipline ter družbene in humanistične vede, ki so začele ugotavljati bolj posredne učinke in dolgoročne posledice na posameznike, skupnosti posameznikov, družbe in celo za posamezne kulture in (zahodno kapitalistično) civilizacijo (npr. Meje rasti, 1972).

Za okoljsko tematiko je raslo zanimanje tudi pri javnih medijih, ki so javnosti senzibilizirali in ustvarjali javno mnenje, ki je bilo vse bolj naklonjeno ne le reševanju nastalih poškodb in rizikov, temveč tudi onemogočanju, da bi do takšnih okoljskih poškodb in rizikov prihajalo. V teh javnih sferah so se mešali različni civilnodružbeni in znanstveni diskurzi o okolju, ki so se podpirali, dopolnjevali, včasih si nasprotovali in oporekali, senzibilnost za skrb za nujne naravne pogoje pa je kljub temu rasla, okoljska zavest se je širila in intenzivirala vse do točke, ko je mlada generacija, tudi na osnovi znanj in vedenj, ki so jim bila posredovana preko izobraževalnega sistema, zahtevala od najmočnejših globalnih akterjev, da se mora odnos do okolja, posebno pa do podnebne problematike radikalno spremeniti.

Državna oblast se je morala na ta spoznanja različnih znanosti o okoljskem poškodovanju, na odpore samoraslih gibanj, na aktivnosti civilnodružbenih organizacij in pod pritiskom javnega mnenja sproti odzivati. Njeni odgovori so se gibali na različnih ravneh, vsi pa so bili zavezani vsaj enemu od okoljskih diskurzov (Dryzek, 2018), odvisno pač od tega, kateri

je imel dominantno pozicijo na globalni ravni in v mednarodnih institucijah (npr. trajnostni razvoj, podnebne spremembe) ter kateri je prevladoval v krogih državne oblasti na nacionalni ravni (npr. podnebni skeptiki, šibki trajnostni razvoj).

Najprej omenimo, da se je državna oblast lahko odločila za različne vrste deklarativnega izjasnevanja, s katerimi se je opredeljevala do konkretnega okoljskega poškodovanja (moralna raven); lahko je sprejela okoljsko zakonodajo in uvedla inšpekcijske nadzore (pravna raven); lahko je vzpostavila nove institucije na vladni ravni in npr. ustanovila novo ministrstvo za okolje ter morda tudi urade, agencije ipd., ki so se specifično ukvarjali z enim segmentom okolja; lahko so se pri parlamentu ustanovljali posebni odbori za okoljsko problematiko ipd. (raven *politi*); lahko je dopolnjevala z okoljsko tematiko obstoječe programe ministrstev in tako uvajala okoljsko izobraževanje, krožno gospodarstvo ipd. (raven *polisi*); lahko je prišlo do kombinirane intervencije *politi-polisi*, tako da se je znotraj ministrstev institucionaliziral alternativni koncept dominantnemu konceptu *polisi* (tako se je npr. znotraj ministrstva za infrastrukturo institucionaliziral oddelek, ki je zagovarjal trajnostni koncept mobilnosti v nasprotju z avtomobilističnim, na ministrstvu za kmetijstvo pa oddelek, ki je zagovarjal ekološko oz. trajnostno in nekonvencionalno industrijsko pridelavo hrane ipd.); lahko je svoje razvojne politike utemeljevala na konceptu trajnostnega razvoja, ekološke modernizacije ipd. Seveda so lahko šle te intervencije državnih oblasti tudi v drugo smer in so se že uvedene institucionalizirane prakse za področje okolja ukinjale. Tako je npr. v Sloveniji prišlo od ukinjanja ministrstva za okolje in prostor, urada za podnebne spremembe, sprejet je bil normativni akt, ki je onemogočil participacijo okoljskih nevladnih organizacij pri sprejemanju normativnih okoljskih aktov, prihajalo je do ukinjanja financiranja okoljskih projektov in programov, namenjenih različnim okoljskim akterjem ipd.

Tu želimo tudi opozoriti na časovni zamik v posameznih državah tako pri razumevanju okoljske problematike kot pri sprejemanju ukrepov, zato je na regionalni in globalni ravni – kljub velikim naporom mednarodnih institucij – prihajalo do neuskkljenih aktivnosti; lahko bi rekli, da je prišlo do sočasne neistočasnosti.

V zadnjih petdesetih letih se je skratka nabralo kar nekaj različnih vrst intervencij državnih oblasti, ki so zaradi okoljskih poškodovanj različno globoko posredno posegle v materialno produkcijo in konzumpcijo z namenom, da bi odpravile poškodovanja in rizike, dejansko pa se je vedno znova izkazalo, da so lahko le omilile in upočasnile te trende poškodovanja in nastajanja novih rizikov.

Politična znanost in okoljska tematika

Vsa dosedanja okoljska praksa zahodnih družb (tu le shematsko nakažana) je seveda sprožila tudi znotraj politične znanosti premike, saj se je navsezadnje spreminjal njihov predmet raziskovanja; tako so se zaradi okoljskih zadev pojavile teoretske, konceptualne, empirične prilagoditve, ki so ostale znotraj okvirov okoljizma (Dobson, 2007), pojavila pa se je tudi poddisciplina politične znanosti, tj. (kritična) politična ekologija, ki je bolj korenito zarezala v predokoljske miselne tokove. Odzvala se je na mainstreamovsko politično znanost in v luči okoljskih tematik sodobne družbe reflektirala njene temeljne koncepte in razvila nove koncepte suverenosti, ekološke demokracije, zelenega državljanstva, zelene države ..., samoupravljanja z naravnimi viri, participacijskega menedžeriranja, dizajniranja razvojev in alternativnih vizij družbe prihodnosti. To je obširna tematika, o kateri bo več govora na kakem drugem mestu, tu pa le opozorilo mainstreamovski akademski politični znanosti: morda bi bilo smiselno predvsem zaradi vse večjega pomena okoljske problematike na nacionalni in globalni ravni politično znanost tudi v Sloveniji bolj usmeriti v te vode in odpreti nove institucionalne pedagoške in raziskovalne možnosti vsaj na družboslovnih fakultetah, če ne na ravni univerz.

Sklep

Če se bo in v kolikor se bo politična znanost začela ukvarjati s temi vprašanji in nanje iskati odgovore, torej, če bo hotela biti na ravni zahtev zgodovinskega trenutka, bo tudi sama podvržena transformaciji; v svojem bistvu se bo spremenila iz liberalne v konservativno politično znanost; in bolj ko bo hotela biti konservativna, tj. zavezana ohranjanju naravnih materialnih pogojev bivanja, bolj bo s svojimi zahtevami do materialne produkcije drsela po bregu radikalnosti navzdol, in sicer vse do točke, ko bi lahko bila materialna produkcija sama ukinjena v svojem bistvu, tj. v samem načinu materialne produkcije, zaradi njenega razmerja do narave, nerazrešljivega strukturnega konflikta. Ta možna točka preloma je tudi točka preloma za institucionalno formo javne oblasti, saj bi s tem prelomom izgubila svojo materialno osnovo in s tem svoje funkcijsko poslanstvo. Seveda bi politična znanost s tem prelomom sicer izgubila svoj osrednji predmet in s tem svojo kontinuiteto v razvoju; prelom bi bil bolj radikalen, kot je npr. premik iz razmerja med vladarjem in javno oblastjo v razmerje med javno oblastjo in materialno produkcijo, saj bi prišlo do ukinitve nenehno se spreminjajočega se predmeta preučevanja, vezanega na razmerje med institucionalizirano javno oblast in materialno produkcijo. Prvi korak v to smer bi lahko naredila s tem, da bi se oprla na boljšo miselno tradicijo refleksivne ekološke

modernizacije. Tako bi lahko politična znanost v vzpostavljenih novih horizontih našla svoje mesto in v diskontinuiteti nadaljevala s produkcijo vedenja, vezanega na politično raven življenja skupnosti, z namenom opolnomočenja in reinstitucionalizacije na vseh ravneh, torej s produkcijo vedenja, ki bi bilo partikularno-pluralistična celota. S to teoretsko prakso, kot rečeno, lahko začne že zdaj in tako prispeva k mišljenju tega preloma samega.

LITERATURA

- Badiou, Alain (2018): *Capitalism, The Sole Culprit of the Destructive Exploitation of Nature*, *Le Monde*, 26. julija.
- Beck, Ulrich (2001): *Družba tveganja. Na poti v neko novo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Dobson, Andrew (2007): *Green Political Thought, Fourth Edition*, Routledge, USA and Canada.
- Dryzek, S. John (2018): *Politika Zemlje. Okoljski diskurzi*. Ljubljana: Inštitut ČKZ.
- Eckersley, Robyn (2019): *Zelena država. Premišljanje suverenosti in demokracije*. Ljubljana: Inštitut ČKZ.
- Eckersley, Robin (2020): *Ecological democracy and the rise and decline of liberal democracy: looking back, looking forward*. *Environmental Politics* 29 (2): 214–234.
- Hajer, Maarten (2020): *Politika okoljskega diskurza. Ekološka modernizacija in polisi proces*. Ljubljana: Inštitut ČKZ.
- Hobbes, Thomas (1651/1996): *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobbes, Thomas (1651/1961): *Leviathan*. Beograd: Kultura.
- Lenin, Vladimir Ilič (2017): *Država in revolucija in drugi spisi iz leta 1917*. Ljubljana: *Studia humanitatis*.
- Low, Nicholas in Brendon Gleeson (2021): *Pravičnost, družba in narava. Preiskovanje politične ekologije*. Ljubljana: Inštitut ČKZ.
- Lukšič, Igor (2016): *Aktualnost in akutnost Lockove koncepcije lastnine. Teorija in praksa* 53 (3): 625–644.
- Machiavelli, Niccolo (1990): *Politika in morala*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Neumann, Franz (1992): *Demokratska i avtoritarna država*. Zagreb: Naprijed.
- Ostrom, Elinor (2021): *Upravljanje skupnega. Evolucija institucij za kolektivno delovanje*. Ljubljana: Inštitut ČKZ.
- Smith, Adam (2010): *Bogastvo narodov*. Ljubljana: *Studia humanitatis*.
- Žižek, Slavoj (2015): *Ecology against Mother Nature (recenzija)*. Dostopno prek <https://www.versobooks.com/blogs/2007-ecology-against-mother-nature-slavoj-zizek-on-molecular-red>.